

Erling Kagge

Stilte
in tijden van lawaai

Als ik me niet aan de wereld kan onttrekken door te wandelen, klimmen of zeilen, probeer ik de wereld buiten te sluiten.

Het kostte tijd om dat te leren. Pas toen ik besepte dat ik een diep verlangen koesterde naar stilte, kon ik me daarop gaan richten. En jawel, ver weggestopt onder een kakofonie aan verkeersherrie en gedachten, muziek en elektronische geluiden, iPhones en sneeuwschuivers lag het op me te wachten. De stilte.

Nog niet zo lang geleden probeerde ik mijn drie dochters ervan te overtuigen dat de geheimen van de wereld zich schuilhouden in de stilte. We zaten rond de keukentafel en aten gezamenlijk onze zondagse maaltijd. Het is hét moment van de week geworden waarop we allemaal de tijd hebben om te blijven zitten en elkaar persoonlijk te spreken. Op andere dagen van de week heeft iedereen een te druk programma. De meisjes keken me met een sceptische blik aan. Stilte is toch helemaal niets? Nog voordat ik kon uitleggen dat stilte een kameraad kan zijn en dat het een luxe is die meer waard is dan de Marc Jacobs-tassen waar ze van dromen, was de conclusie al

getrokken: stilte is prima om je in terug te trekken als je je rottig voelt. Buiten dat heeft het geen waarde.

Terwijl we daar aan de eettafel zaten, moest ik ineens denken aan hoe nieuwsgierig ze als kind waren. Hoe ze zich afvroegen wat er achter een deur kon zitten. Hun blik als ze naar een lichtschaakelaar keken en vroegen of ze het ‘licht mochten openen’.

Vraag en antwoord, vraag en antwoord. Verwondering is de motor van het leven. Nu zijn mijn kinderen dertien, zestien en negentien jaar en ze verwonderen zich steeds minder over dingen. En als ze zich over iets verwonderen, wordt al snel de smartphone erbij gepakt om antwoord op hun vragen te geven. Ze blijven nieuwsgierig, maar hun gezichtsuitdrukking is minder kinderlijk, volwassener, en hun hoofden zijn meer gevuld met ambities dan met vragen. Geen van drieën was geïnteresseerd om verder te praten over stilte, dus ik besloot een verhaal te vertellen waar je vanzelf stil van wordt:

Twee van mijn vrienden hadden besloten om de Mount Everest te beklimmen. Vroeg op een ochtend verlieten ze het basiskamp om de zuidwestwand van de berg op te gaan. Alles verliep goed. Beide klimmers haalden de top,

maar toen kwam de storm. Ze begrepen al snel dat ze niet levend beneden zouden komen. Eén van de twee wist met de satelliettelefoon zijn zwangere vrouw te bereiken. Samen werden ze het eens over de naam van het kind dat zij droeg. Vlak onder de top sliep hij rustig in. De tweede kon niemand bereiken voordat hij stierf. Geen mens weet wat er die middag precies is gebeurd op de berg. Dankzij het droge, koude klimaat op achtduizend meter hoogte zijn de twee gevriesdroogd. Ze liggen daar in stilte, als zichzelf, ongeveer zoals ze tweeëntwintig jaar geleden waren toen ik hen voor het laatst zag.

Voor één keer viel er een stilte aan tafel. Een van de telefoons bliepte toen er een melding binnenkwam, maar niemand van ons dacht eraan om op dat moment op zijn telefoon te kijken. We vulden de stilte met onszelf.

Niet lang daarna werd ik uitgenodigd om een lezing aan de universiteit van St. Andrews in Schotland te houden. Ik mocht zelf het onderwerp bepalen. Meestal vertel ik over extreme tochten naar het einde van de wereld, maar deze keer moest ik aan mijn gezin denken en aan die avond aan de keukentafel. En dus koos ik voor het thema stilte. Ik bereidde me goed voor, maar was

van tevoren nerveus, zoals wel vaker. Misschien waren losse gedachten over stilte alleen geschikt voor de zondagmiddag en niet voor een groep studenten. Het was niet zo dat ik verwachtte te worden uitgejouwd in de achttien minuten die ik zou spreken, maar ik wilde dat de studenten geïnteresseerd zouden zijn in wat ik te zeggen had.

Ik begon de lezing met het verzoek één minuut stil te zijn. Het werd doodstil. In de zeventien minuten die volgden, sprak ik over *de stilte om ons heen*, maar ik vertelde ook over iets wat nog belangrijker is: *de stilte die zich in onszelf bevindt*. De studenten bleven stil. Luisterden. Het leek alsof ze de stilte hadden gemist.

Diezelfde avond ging ik met een paar studenten naar de pub. Toen we eenmaal binnen waren, ver weg van de tochtige toegangsdeur, was bijna alles zoals ik het me herinnerde uit mijn eigen studietijd in Groot-Brittannië. Gezellige, nieuwsgierige mensen, een goede sfeer en interessante gesprekken. Er waren drie vragen waar ze antwoorden op wensten te krijgen: *Wat is stilte? Waar is stilte? Waarom is het belangrijker dan ooit?*

Het was een geslaagde avond, niet alleen vanwege het aangename gezelschap, maar dankzij de studenten besefte ik ook hoe weinig ik zelf

eigenlijk weet. Weer thuis kon ik het niet nalaten verder te denken over die drie vragen. Het werd een obsessie. Ik begon te schrijven, te denken en te lezen, vooral uit eigen interesse. Nacht na nacht zat ik op die drie vragen te puzzelen.

Ten slotte hield ik drieëndertig mogelijke antwoorden over.

Voor een avonturier draait het leven vaak om de kunst je te *verwonderen*. Het is een van de zuiverste vormen van vreugde die ik me voor kan stellen. Ik houd van het gevoel. Ik verwonder me vaak en ik verwonder me bijna overal: op reis, als ik lees, als ik mensen ontmoet, als ik zit te schrijven, of als ik mijn hart voel kloppen en de zon zie opkomen. Verwondering is voor mij een van de sterkste vermogens die we bij onze geboorte meekrijgen. Het is ook een van de mooiste vaardigheden die er zijn. Ik verwonder me niet alleen in de hoedanigheid van avonturier, het komt net zo vaak voor in mijn rol als vader of uitgever. Ik geniet ervan. Als het even kan zonder te worden gestoord.

Onderzoekers kunnen waarheden ontdekken. Ik zou dat ook wel willen, maar het is niets voor mij. Tot dusver heb ik in mijn leven mijn mening over alles herzien. Ik verwonder me in de eerste plaats om de verwondering zelf. Dat is een doel op zich. Een kleine ontdekkingsreis. Ook al kan het af en toe best een aanzet tot meer inzicht zijn.

Soms is die verwondering helemaal niet zo vrijwillig. Ik kies er niet bewust voor, maar ik verwonder me omdat ik niet anders kan. Dan duikt er bijvoorbeeld iets onaangenaams uit het verleden

op; een gedachte of een ervaring. Het knaagt aan me en ik kan niet nalaten erover te piekeren.

Toen mijn nicht laatst bij ons kwam eten, gaf ze me een dichtbundel van Jon Fosse. Nadat ze was vertrokken, bladerde ik in mijn bed wat door het boek. Vlak voordat ik het licht uit wilde doen, las ik de volgende woorden: ‘Er is een liefde die niemand zich herinnert.’ Wat bedoelde hij hiermee? Een onzichtbare liefde die ergens sluimert? Had hij het eigenlijk over stilte? Ik legde de bundel weg en lag er nog even over na te denken. Goede dichters doen me aan grote ontdekkingsreizigers denken. Door de juiste woorden te kiezen, maken ze bepaalde gedachten in me los, een beetje zoals de verhalen van ontdekkingsreizigers die ik als kind las. Voordat ik in slaap viel, besloot ik dat ik Fosse de dag erna zou schrijven om hem te vragen hoe het zat.

‘Op de een of andere manier moet de stilte gaan spreken,’ antwoordde Fosse zes minuten nadat ik hem een e-mail had gestuurd. Het leek bijna alsof hij op mijn vraag had zitten wachten, maar dat kon toch niet waar zijn, na al die jaren waarin hij niets van me had gehoord?

Spreken, dat is precies wat de stilte moet doen. De stilte moet tot je gaan spreken en jij moet met haar in gesprek gaan om zo alle mogelijkheden te kunnen benutten die erin schuilgaan.

‘Het komt misschien doordat stilte verbonden is met verwondering, maar er ligt ook iets overweldigends in besloten, als een zee of een eindeloze sneeuwvlakte. Als mensen zich daar niet over kunnen verwonderen, komt dat omdat ze er bang voor zijn. En daarom zijn veel mensen waarschijnlijk bang voor stilte (en is er altijd en overal muzak).’

Ik ken die angst waar Fosse het over heeft. Een vage angst voor iets wat ik nauwelijks kan benoemen. Een angst die maakt dat ik eenvoudigweg stop met in het hier en nu in mijn eigen leven zijn. In plaats daarvan doe ik maar wat, vermijd ik de stilte en onderga ik de nieuwe dingen die ik doe. Ik stuur berichten, zet muziek op, luister naar de radio of laat mijn gedachten de vrije loop, in plaats van een stap terug te doen en de wereld misschien even buiten te sluiten.

Ik denk dat die angst die Fosse niet benoemt, de angst is om jezelf beter te leren kennen. Ik voel me laf als ik daaronderuit probeer te komen.

*
**

Antarctica is de stilste plek waar ik ooit ben geweest. Toen ik in mijn eentje een tocht naar de Zuidpool maakte, was er op mijn eigen geluiden na geen enkel menselijk geluid te horen in het monotone, uitgestrekte landschap. Alleen op het ijs, diep doorgedrongen tot die grote witte leegte, kon ik de stilte horen en voelen.

Het bedrijf dat me per vliegtuig naar de noordelijke rand van Antarctica had gebracht, stond erop dat ik een radio zou meenemen. Het laatste wat ik deed voordat ik het vliegtuig verliet, was de batterijen in de afvalbak achterlaten.

Als je over 's werelds koudste continent naar het zuiden gaat, lijkt alles plat en wit tot aan de horizon; kilometer na kilometer. Onder je duwt dertig miljoen kubieke kilometer ijs het bodemoppervlak naar beneden.

Zo helemaal alleen merkte ik na verloop van tijd dat niets echt plat was. Het ijs en de sneeuw hadden kleine en iets grotere abstracte formaties gevormd. Het eenzijdige wit veranderde in talloze tinten wit. In de sneeuw verscheen een vleugje blauw, wat rood, groen en roze. Ik voelde dat de natuur onderweg veranderde, maar dat was niet zo; mijn omgeving bleef hetzelfde, mijn waarneming van de wereld veranderde. Op de tweeëntwintigste

dag schreef ik het volgende in mijn dagboek:
‘Thuis geniet ik slechts van de “grote lijnen”, maar op deze plek leer ik de kleine dingen te waarderen. De kleuren in de sneeuw. De wind die afneemt. Wolkenformaties. De stilte.’

Ik kan me herinneren dat ik als kind zeer gefascineerd was door de slak, door hoe die zijn eigen huisje mee kon dragen naar waar hij maar naartoe wilde. Tijdens de expeditie op Antarctica werd mijn fascinatie voor de slak alleen maar groter. Alles wat ik tijdens mijn tocht nodig had aan eten, uitrusting en brandstof had ik bij me in een slee en ik opende nooit mijn mond om iets te zeggen. Ik zweeg. Vijftig dagen lang had ik geen radiocontact of internetverbinding en zag ik geen mens. Ik ging gewoon elke dag recht op het zuiden af. Zelfs op momenten dat ik kwaad was, omdat er een skibinding kapot was gegaan of omdat ik elk moment in een gletsjerspleet kon vallen, vermeed ik een vloek. (Door te schelden haal je jezelf naar beneden en wordt een slecht humeur nog slechter. Om die reden vloek ik nooit tijdens expedities.)

Thuis is er altijd wel een auto die langsrijdt, een telefoon die rinkelt, piept of zoemt, iemand die praat, fluistert of schreeuwt. Al met al zijn er zoveel geluiden dat we ze nauwelijks horen. Op Antarctica was dat heel anders. De natuur sprak tot

me door stil te zijn. Hoe stiller het werd, hoe meer ik hoorde.

Steeds als ik een pauze nam en als het even niet waaide, werd ik overvallen door een oorverdovende stilte. Zelfs sneeuw ziet er stil uit als het windstil is. De wereld waar ik deel van uitmaakte viel me meer en meer op, omdat ik noch werd afgeleid, noch verstoord. Ik was alleen met mijn eigen verbeelding en gedachten. De toekomst speelde niet langer een rol, ik maakte me niet druk om het verleden, ik was ineens aanwezig in mijn eigen leven. De filosoof Martin Heidegger beweerde ooit dat de wereld verdwijnt als je erin opgaat. En dat was precies wat er gebeurde.

Ik voelde me als een verlengstuk van de omgeving. Omdat ik niemand had om mee te praten, ging ik in dialoog met de natuur. Mijn gedachten dreven over de vlaktes in de richting van de bergen en er werden andere ideeën teruggestuurd.

Op mijn tocht zuidwaarts noteerde ik dat we al snel denken dat een continent dat we niet kunnen bereizen, ervaren of zien weinig waarde heeft. Je moet er zijn geweest, er foto's van hebben gemaakt en die aan anderen hebben laten zien voordat het betekenis krijgt. 'Antarctica is nog altijd een ver en onbekend gebied voor de meeste mensen. Terwijl ik hier loop, hoop ik dat het zo blijft. Niet

omdat ik het anderen misgun dit te ervaren, maar omdat ik het gevoel heb dat Antarctica een missie heeft als onbekend land.' Dit schreef ik op de zevenentwintigste dag. Ik denk nog steeds dat we moeten weten dat er gebieden zijn die nog niet zijn ontdekt en geciviliseerd. Dat er een continent bestaat dat mysterieus en vrijwel ongerept is en dat 'alleen in onze verbeelding kan bestaan'. En dat juist dat een van Antarctica's grootste waarden is voor de mensheid in de toekomst.

Het geheim van naar de Zuidpool lopen is dat je je ene voet voor de andere moet zetten en dat maar vaak genoeg moet doen. Zuiver technisch gezien is het eenvoudig. Zelfs een muis kan een olifant verslinden als zijn hapjes maar klein genoeg zijn. De uitdaging ligt in het verlangen om het te willen doen. De grootste uitdaging is om 's morgens bij -50°C op te staan; op dagen die doen denken aan de tijden van Roald Amundsen en Robert Scott. De op één na grootste uitdaging? Het naar je zin hebben met jezelf.

De stilte huisde in mij. Doordat ik geen contact met de buitenwereld had en geïsoleerd en alleen was, werd ik gedwongen om de gedachten die ik al had verder te onderzoeken. En, erger nog, over mijn emoties na te denken. Antarctica is de grootste woestijn ter wereld, maar dan van

water, het heeft meer zonuren dan het zuiden van Californië en er is geen enkele plek om je te verbergen. De dagelijkse leugentjes en halve waarheden waar we ons in ons dagelijks leven mee bezighouden, lijken vanaf een afstand volkomen zinloos.

Nu lijkt het misschien alsof ik al mediterend naar het zuiden liep, maar dat was niet het geval. Op sommige momenten hielden de kou en wind me in hun ijzige greep. Ik huilde van de bevrozingen. Mijn neus, vingers en tenen werden steeds witter en al het gevoel erin verdween. De pijn ontstaat als delen van je lichaam bevroren, maar vervolgens verdwijnt hij weer. De pijn komt als nooit tevoren terug als je ledematen weer ontdooien. Alle energie die ik nog overhad, ging naar het opwarmen van mijn lichaam. Een bevroren lichaamsdeel dat weer opwarmt, doet veel meer pijn dan de bevrozing zelf. Toen mijn lichaam later op die dag weer warm was, hervond ik de energie om te dagdromen.

De Amerikanen hebben zelf een basis gebouwd op de Zuidpool. Wetenschappers en onderhoudsmensen wonen er maanden achter elkaar, afgesneden van de buitenwereld. Er was een jaar waarin negenennegentig bewoners Kerstmis vierden op de basis. Een van hen had negenennegentig stenen meegesmokkeld. Hij gaf er één cadeau aan iedere

bewoner en hield de laatste steen zelf. De mensen hadden al maanden geen stenen gezien, sommigen al een jaar niet. Ze hadden niets dan ijs, sneeuw en door de mens gemaakte objecten gezien. Iedereen zat naar zijn steen te staren en voelde eraan. Zonder een woord te zeggen hielden ze de steen in hun hand en voelden het gewicht.

*
**